

Тема: 1. Кримські крайові уряди 1918-1919рр.

До початку травня в результаті наступу німецьких військ та військ УНР (запорізький корпус під командуванням полковника Болбочана) більшовики залишили Крим. Запорізький корпус УНР, що мав таємний наказ першим дійти до Севастополя та підпорядкувати УНР чорноморський флот, під тиском німців теж покинув межі півострова, тому Крим залишився під одноособовим контролем Німеччини. Німеччині Крим був потрібен як джерело продовольства для вивезення та військово-морська база (вони привласнили залишки чорноморського флоту Російської імперії). Спочатку німці думали сформувати загальнокримський уряд на основі кримськотатарського Курултаю, розширивши його та включивши в нього представників інших народів Криму. Однак на початку червня на пост очільника нового уряду була узгоджена кандидатура Сулеймана Сулькевича. Сулейман Сулькевич (1865 – 1920 рр.) Народився в родині підполковника гусарського полку в родовому маєтку Кемейши Лідського повіту. Литовський татарин за походженням. Отримав військову освіту у Воронізькому кадетському корпусі, Михайлівському артилерійському училищі та Академії Генерального Штабу. Він - колишній царський генерал, тобто зможе забезпечити спокій на півострові. Він - литовський татарин за етнічним походженням, мусульманин. Отже, створюється видимість, ніби на чолі півострова стоїть представник корінного народу Криму. Перший крайовий уряд – 25 червня до 15 листопада 1918 р. Уряд Сулькевича видав декларацію "К населенню Крыма", у якій підкреслив, що "ставить своїм завданням збереження самостійності півострова". Декларація визначила герб і прапор Криму, запровадила громадянство, оголосила державною мовою – російську, з можливістю спілкування з державними та громадськими організаціями також татарською чи німецькою. Уряд заявив про "поступове створення сухопутного війська і морських сил", заснування Кримського державного банку і намір випустити "свої грошові знаки". Сулькевич проінформував Київ про своє призначення.

Українські урядовці не визнали самопроголошену державу і в телеграмі-відповіді, за словами Сулькевича, звернулися до нього як до "губерніального старости". Крім того, телеграму написали українською мовою. Кримський прем'єр, який півтора десятиліття служив на Далекому Сході, а останнім часом - у Румунії, її не розумів. Рішуче відписав, що не є старостою, а очолює уряд самостійної держави. Надалі попросив контактувати російською мовою. У Києві розцінили відповідь Сімферополя як демарш. Голова уряду Федір Лизогуб доповів ситуацію гетьману Павлові Скоропадському. "Лизогуб, - згадував Скоропадський, - заявив, що він отримав телеграму від генерала Сулькевича, який оголосив, що він стоїть на чолі уряду, водночас із завагою, у дуже зухвалій формі, що він української мови не розуміє і надалі наполягає, щоб до його уряду зверталися російською мовою". Остання вимога розсердила Скоропадського. Ось його коментар: "Все листування та взагалі все офіційні зносини як з німцями, австрійцями, так і з усіма іншими державами і обивателями здійснювалися українською мовою. Нам відповідали своєю мовою, це так було прийнято. В Україні офіційною мовою була українська, і не генералові Сулькевичу змінювати існуючий порядок". Український уряд звернувся до німців з нотою, щоб Крим увійшов до складу України. Оточення гетьмана міркувало, в який спосіб упокорити кримський уряд. Дмитра Донцова, директора Українського телеграфного агентства, саме в ті дні покликали до Скоропадського. "Говорив з ним про Крим, - записав у щоденнику, - про нові кроки, щоб змусити кримський уряд числитися з Україною - економічний бойкот, в разі потреби - блокада півострова з нашої сторони". Зрештою ухвалили саме такий сценарій. "Наша рада міністрів вирішила припинити зносини з цим новим урядом, - згадував пізніше Скоропадський, - і до з'ясування взаємних відносин між Кримом і Україною перервати економічні відносини". Так почалася митна війна. Всі товари, які підприємці везли до Криму, конфісковували. Півострів залишився без українського хліба. Це погіршило й без того кепську продовольчу ситуацію. Ціни на продукти підскочили удвічі. Ввели картки на хліб - навіть у Сімферополі. А Севастополь опинився на межі голоду. Уряд Сулькевича відповів заборонаю продавати Україні сіль. Київ

оголосив кримські залізниці своєю власністю і обмежив їх використання для потреб півострова. Сімферополь відреагував символічним жестом - призначив Комісію з визначення державного кордону між Кримом та Україною.

Економічна блокада півострова тривала кілька місяців. Наприкінці вересня під тиском німців Сулькевич згодився на переговори - треба було розв'язати продовольчу кризу. Вислав до Києва урядову делегацію на чолі з міністром юстиції Олександром Ахматовичем. Україна трохи послабила антикримські санкції. Крим скасував заборону продавати сіль. Позицію півострова на майбутніх переговорах міністр визначив так: "Ми приїхали сюди говорити як рівні з рівними. Стоїмо на принципі національного самовизначення... Для Криму ми будемо вимагати такі самі права, які Україна вимагає для себе". Переговори розпочалися 5 жовтня в гетьманському палаці на першому поверсі. Кримчани не приховували, що приїхали обговорювати головним чином економічні питання. Насамперед, повне зняття блокади півострова і припинення митної війни. Але українську делегацію цікавили виключно політичні справи, а саме - умови приєднання Криму до України. Глава української делегації прем'єр-міністр Федір Лизогуб представив сімферопольським колегам "Головні підвалини з'єднання Криму з Україною". Він передбачав наступне: Крим одержить статус автономії, а при гетьмані України з'явиться посада уповноваженого з кримських питань - статс-секретаря. Його призначатиме гетьман з трьох кандидатів, висунутих Сімферополем. Представників Криму "Головні підвалини..." не задовольнили. За їхніми словами, замість "проекту з'єднання" півострову нав'язують "проект поневолення". Найбільший компроміс, на який вони могли би погодитися - проект федерації з укладенням двосторонньої угоди між Україною та Кримом. Українська делегація пригрозила поновленням митної війни і залишила залу засідань. За кілька днів переговори відновилися. І знову зайшли у глухий кут. Перемовини тривали кілька тижнів, але безрезультатно. Сулькевич і Скоропадський невдовзі залишили політичну арену. Звичайно, обидві сторони не знали про таємну домовленість Берліна з Москвою, про яку телеграфував

Сталін. Другий Кримський крайовий уряд – 15 листопада 1918 до квітня 1919 Уряд спирався на силу Добровольчої армії, в Криму був проголошений військовий призов до її лав. За угодою з урядом частини Добровольчої армії не повинні були втручатися у внутрішнє життя півострова. Проте було багато неузгоджених з урядом дій (наприклад, арешти, що проводила Добрармія в Криму), а також випадків неконтрольованої поведінки білих військовослужбовців з актами залякування, пограбуваннями або навіть вбивствами. Особливих розмірів новий терор отримав в Ялті. Крайовий уряд не втручався в терор білої армії та не проголосив жодного засудження таким діям. Уряд відкинув курс на самостійність півострова, що проводив перший крайовий уряд, своїм завданням вважав зближення з усіма державними організаціями, які прагнули до «возз'єднання єдиної Росії», відбудови органів «громадського самоврядування» та переобрання їх згідно з законами Тимчасового уряду, скликання Кримського крайового сейму, проведення рішучої боротьби з більшовизмом з метою припинення зростання його впливу на маси. Було видано розпорядження про дозвіл діяльності профспілок, створено комісію з питань праці. Відмінена цензура друку, недемократичний цензовий принцип виборів до місцевої влади. За підтримки уряду продовжував розвиватися Таврійський університет, який був відкритий ще при уряді Сулькевича, але за особистої підтримки Соломона Крима. Проте, економічна ситуація погіршувалася, розпочалася катастрофічна інфляція. Цьому сприяла також відміна державних цін на закупівлю хліба, що була введена урядом Сулькевича. Почався випуск нових грошей. Почали закриватися підприємства (знову не працював Севморзавод), зростало безробіття — все це спричинило збільшення популярності більшовицьких поглядів серед населення. З лютого 1919 уряд через складне революційне становище був вимушений відійти від демократії. Знову введена цензура, а у опозиційних організацій проводяться обшуки. Одразу ж після скасування Брестського миру Москва розпочала надсилати до Криму агітаторів і організовувати партизанські загони. Був створений підпільний обласний революційний комітет для підготовки збройного повстання. Наприкінці 1918 — початку

1919 р. партизанські загони виникли майже в усіх кримських містах. З ними боролися війська Добровольчої армії та Антанти. Наприкінці березня — початку квітня 1919 р. більшовицькі війська підступили до Криму. 4 квітня вони захопили Перекоп, 11 квітня — Сімферополь та Євпаторію, 13 квітня — Бахчисарай та Ялту. Севастополь взято 29 квітня. У травні була проголошена Кримська Соціалістична Радянська Республіка (що проіснувала тільки 75 днів). 26 листопада ескадра з 22-х французьких, англійських кораблів, грецьких та італійських кораблів приходить до Севастополя. Залишились тут переважно французькі та грецькі кораблі, бо згідно з домовленістю англійською зоною був Кавказ. Базою союзників став Севастополь, невеликі загони базувались в Євпаторії, Ялті, Феодосії та Керчі. Уряд Криму прохав розмістити війська Антанти ще на Перекопі, але лише в березні 1919, коли було вже пізно, кілька тисяч грецьких солдат перекинули туди. Кількість французьких та грецьких солдат до березня 1919 становила більше 20 тисяч. Головною задачею військ Антанти була охорона важливих об'єктів та патрулювання проблемних територій (робітники, серед яких сильні були більшовицькі симпатії, чинили опір іноземним військам: відмовлялись ремонтувати їх кораблі, частими були збройні напади на іноземних військових). Було проведено кілька успішних операцій з піймання більшовицьких партизан. 7 боездатних кораблів колишнього флоту Росії, а також частину берегової зброї союзники прибрали собі. Під час наступу більшовиків в квітні 1919 війська Антанти не змогли протистояти їм. Після взяття Перекопу французькі війська почали відправлятися з Криму. В рядах французьких солдат був невисокий бойовий дух, оскільки вони не хотіли воювати на чужих землях. Коли 15 квітня Червона армія підійшла до Севастополя, французькі війська відмовилися чинити опір, а на трьох французьких кораблях («Мірабо», «Жан Марє», «Франс») були підняті червоні прапори. Повсталих французьких моряків обстріляли грецькі війська, але, придушивши повстання всередині військ Антанти, не було вже і речі про те, щоби чинити опір більшовикам. 29 квітня 1919 останні кораблі Антанти покинули Севастополь. Як і німці, при відступу французи пограбували місцеве населення. 26 листопада ескадра з 22-х французьких,

англійських кораблів, грецьких та італійських кораблів приходить до Севастополя. Залишились тут переважно французькі та грецькі кораблі, бо згідно з домовленістю англійською зоною був Кавказ. Базою союзників став Севастополь, невеликі загони базувались в Євпаторії, Ялті, Феодосії та Керчі. Уряд Криму прохав розмістити війська Антанти ще на Перекопі, але лише в березні 1919, коли було вже пізно, кілька тисяч грецьких солдат перекинули туди. Кількість французьких та грецьких солдат до березня 1919 становила більше 20 тисяч. Головною задачею військ Антанти була охорона важливих об'єктів та патрулювання проблемних територій (робітники, серед яких сильні були більшовицькі симпатії, чинили опір іноземним військам: відмовлялись ремонтувати їх кораблі, частими були збройні напади на іноземних військових). Було проведено кілька успішних операцій з піймання більшовицьких партизан. 7 боєздатних кораблів колишнього флоту Росії, а також частину берегової зброї союзники прибрали собі.

Під час наступу більшовиків в квітні 1919 війська Антанти не змогли протистояти їм. Після взяття Перекопу французькі війська почали відправлятися з Криму. В рядах французьких солдат був невисокий бойовий дух, оскільки вони не хотіли воювати на чужих землях. Коли 15 квітня Червона армія підійшла до Севастополя, французькі війська відмовилися чинити опір, а на трьох французьких кораблях («Мірабо», «Жан Маре», «Франс») були підняті червоні прапори. Повсталих французьких моряків обстріляли грецькі війська, але, придушивши повстання всередині військ Антанти, не було вже і речі про те, щоби чинити опір більшовикам. 29 квітня 1919 останні кораблі Антанти покинули Севастополь. Як і німці, при відступу французи пограбували місцеве населення.

Посилання: <https://www.youtube.com/watch?v=ud2pYST-qgM>

Д/з: §§12-13.